

Грень Т.Я.

Національний університет «Львівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті досліджено особливості реалізації політики соціального захисту територій в умовах сучасної війни. З'ясовано, що під терміном «соціальний захист» варто розуміти своєрідний комплекс заходів суспільно-економічного характеру, які мають на меті забезпечення матеріального захисту суспільства від результатів соціальних ризиків (захворювання, непрацездатність, старість, втрата роботи та годувальника, нещасний випадок у виробничому процесі тощо). Натомість, під наданням соціальних послуг слід розуміти фахову діяльність, яка вимагає використання виважених підходів до ухвалення рішень стосовно надання подібних послуг та деталізованого дослідження становища кожної особи, а також передбачає діяльність тільки при тісній комунікації з кожною людиною, задля якомога кращого її залучення до розв'язання особистих проблем. Наведено основні нормативно-правові акти, які регулюють сферу соціального захисту населення, які були прийняті останнім часом в період воєнного стану в країні. Встановлено, що в умовах війни державна соціальна політика спрямована на залучення міжнародної допомоги і сприяння розташуванню переміщених суб'єктів господарювання, що виступають в ролі головного осередка додаткових надходжень до бюджету. Наведено основні види соціальної допомоги, які попри активні військові дії в Україні безперервно виплачуються, оскільки законодавством передбачена їх виплата продовж дії воєнного стану в країні і 1 місяця після оголошення закінчення війни. Встановлено, що в Україні існує необхідність в побудові сучасної моделі соціального захисту, яка б ґрунтувалася на головних принципах діяльності Європейського Союзу, зокрема державі варто зосередити увагу на: підвищенні величини пенсійних виплат, удосконаленні соціальної сфери на засадах цифровізації, соціальній допомозі малозабезпеченим, безперешкодній участі усіх членів суспільства у життєдіяльності громад. Відтак, така модель соціальної політики дасть можливість покращити рівень соціального захисту та якості суспільної життєдіяльності, опиратися демографічним трансформаціям, зменшити бідність в країні, зміцнити соціальну згуртованість, подолати усі форми дискримінаційних проявів та зміцнити суспільну довіру до влади.

Ключові слова: соціальні послуги, соціальний захист, воєнний стан, нормативно-правові акти, державна соціальна політика, соціальна допомога.

Постановка проблеми. Політика соціального захисту завжди відігравала визначальну роль у не лише суспільному розвитку, але й розвитку держави загалом. І навіть в умовах сучасної війни дана сфера наділена важливим значенням, оскільки значної уваги з боку держави вимагають вразливі суспільні групи. Водночас від ефективності політика соціального захисту залежить не тільки стійкість та збалансованість суспільного розвитку, але й рівень національної безпеки. В сучасних умовах війни в Україні все більше зростає кількість населення, яке шукає роботу, а звичні джерела їхніх прибутків суттєво зменшилися. Це пов'язано з тим, що чимала кількість суб'єктів господарювання вимушені були зупинити свою діяльність, а інші перебувають у вкрай скрутному економічному становищі. В результаті цього, доволі значна кількість населення втратили

прибутки та не володіють відповідними заощадженнями. Тому, все це вимагає від держави суттєвої уваги та сприяння, і, відтак, проблематика реалізації політики соціального захисту територій в умовах сучасної війни набуває виняткової актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний стан соціального захисту населення досліджували такі науковці як С.В. Гергола, В.В. Головка, О.І. Кадикало, К.П. Комар-Стаховська, С.М. Миколук, О.В. Стащук та інші. Попри наявність чималої кількості досліджень даної проблематики, на сьогоднішній день виникає потреба у дослідженні особливостей реалізації політики соціального захисту територій в умовах сучасної війни.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей реалізації політики соці-

ального захисту територій в умовах сучасної війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як уже було зазначено вище, на сьогоднішній день проблема, пов'язана із реалізацією політики соціального захисту територій в сучасних воєнних умовах є досить актуальною.

Соціальний захист – система суспільно-економічних заходів, спрямованих на матеріальне забезпечення населення від соціальних ризиків (хвороба, інвалідність, старість, втрата годувальника, безробіття, нещасний випадок на виробництві тощо). З макроекономічної точки зору соціальне забезпечення – це система управління соціальними ризиками з метою компенсації шкоди, зниження або запобігання їх дії на процес розширеного відтворення населення. Як соціально-економічна категорія соціальне забезпечення є відносинами щодо перерозподілу національного доходу з метою забезпечення встановлених соціальних стандартів життя для кожної людини в умовах дії соціальних ризиків [10, с. 7].

Провівши аналіз літературних джерел, можна дійти висновку, що під терміном «соціальний захист» варто розуміти своєрідний комплекс заходів суспільно-економічного характеру, які мають на меті забезпечення матеріального захисту суспільства від результатів соціальних ризиків (захворювання, непрацездатність, старість, втрата роботи та годувальника, нещасний випадок у виробничому процесі тощо). Крім цього, при суттєвому погіршенні фінансово-економічного становища, введенні воєнного стану, країна може певним чином перерозподілити власні видатки задля збереження рівноваги між особистими та суспільними інтересами. В той же час, держава не повинна застосовувати будь-які обмеження, які ведуть до недотримання конституційних прав людини, прямо пов'язаної з обов'язком країни у будь-якій ситуації забезпечувати достатній добробут населення.

На сьогоднішній день становище установ соціального захисту населення на територіях України, де точаться бойові дії, слід вважати досить катастрофічним. Загалом, під наданням соціальних послуг, на нашу думку, слід розуміти фахову діяльність, яка вимагає використання виважених підходів до ухвалення рішень стосовно надання подібних послуг та деталізованого дослідження становища кожної особи, а також передбачає діяльність тільки при тісній комунікації з кожною людиною, задля якомога кращого її залучення до розв'язання особистих проблем.

Надання соціальних послуг регулюється Законом України «Про соціальні послуги», яким встановлено, що надання соціальних послуг здійснюється шляхом ведення випадку, що включає низку етапів (аналіз заяви, оцінювання потреб, визначення середньомісячного сукупного доходу заявника, прийняття рішення, розроблення індивідуального плану, укладення договору, виконання договору, здійснення моніторингу) і за терміном займає до 10 робочих днів (в мирний час) [11]. Надання соціальних послуг здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів. Це довгий алгоритм дій, на який в умовах воєнного стану не має часу. Адже кожен день, кожна година може бути вирішальною для життя і здоров'я людини. Наприклад, вдома самотніми залишилися громадяни похилого віку, рідні яких виїхали до відносно безпечних територій, і, відповідно, ці громадяни потребують допомоги соціальних працівників [1].

Право на соціальний захист віднесено до основоположних прав і свобод та гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел. Закріплюючи на конституційному рівні право на соціальний захист кожного громадянина, без будь-яких винятків, держава реалізує положення ст. 24 Конституції України, відповідно до яких громадяни мають рівні конституційні права і не може бути обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [4, с. 12].

На сьогоднішній день, в сучасних воєнних умовах, Кабінет Міністрів України прийняв чималу кількість нормативно-правових актів в сфері соціального захисту населення, наприклад:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану» від 26.02.2022 р. № 162 [9] розкриває порядок виплати і доставки пенсій при утрудненні виплати банківськими установами пенсійного забезпечення та інших грошових допомог їхнім одержувачам або при технічному обмеженні роботи АТ «Укрпошта» в сфері виплати і доставки пенсій.

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану»

від 28.02.2022 р. № 168 [6] розкриває механізм і обсяг одержання додаткової виплати або фінансової допомоги певним категоріям населення на час воєнного стану і при інших ситуаціях.

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» від 20.03.2022 р. № 332 у якому визначений механізм надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам [3].

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб» від 19.03.2022 р. № 333 визначає механізм компенсації витрат, що пов'язані з безоплатним тимчасовим розміщенням (перебуванням) внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися з територій, на яких ведуться бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, а також житло яких зруйноване або непридатне для проживання внаслідок пошкодження [8].

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання використання коштів для задоволення потреб евакуйованих осіб та осіб, які проживають в деокупованих населених пунктах» від 21.10.2022 р. № 1195, яка визначає механізм використання для задоволення потреб евакуйованих осіб з населених пунктів, що розташовані в районах проведення воєнних (бойових) дій (можливих бойових дій), у безпечні райони та осіб, які проживають в деокупованих населених пунктах, а також інших потреб коштів, що надійшли в національній та іноземній валюті від фізичних та юридичних осіб, резидентів і нерезидентів як благодійна пожертва, гуманітарна допомога, гранти та дарунки на поточний рахунок Мінреінтеграції, відкритий в Національному банку [2].

Варто зазначити, що існує ще чимало нормативно-правових актів, які врегульовують реалізацію політики соціального захисту територій в умовах сучасної війни. Крім цього, відповідними міністерствами згідно із їхньою компетенцією детально визначено особливості правозастосування в сфері соціального захисту населення.

Президентом України 26 квітня 2022 року було підписано прийнятий Верховною Радою України 14 квітня 2022 року Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» [7], яким вносяться зміни до законів України «Про соціальні послуги», «Про правовий режим воєнного стану», зокрема:

– визначається середньомісячний сукупний дохід громадян з урахуванням попереднього кварталу, що передує місяцю, який передує місяцю звернення, а не шести останніх місяців, як це було передбачено раніше;

– розширюються повноваження обласних, Київської міської державних адміністрацій, виконавчих органів сільських, селищних, міських рад шляхом надання їм можливості визначати особливості прийняття рішення про надання соціальних послуг у разі введення на території України надзвичайного або воєнного стану;

– надається право приймати рішення про надання соціальних послуг екстрено (кризово) безпосередньо надавачам соціальних послуг, що забезпечить негайне надання допомоги людям;

– встановлюється, що соціальні послуги, надані під час дії воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях надавачами соціальних послуг державної / комунальної форми власності (надання притулку, догляд, підтримане проживання, натуральна допомога, транспортні послуги тощо), особам із числа внутрішньо переміщених осіб за новим місцем їх проживання / перебування, які опинилися у складних життєвих обставинах через шкоду, завдану бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, фінансуються у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [1].

На нашу думку, прийняття даного Закону є доволі важливим, оскільки сприяє більш ефективному та оперативному наданню усіх соціальних послуг потерпілому населенню в сучасних умовах війни в Україні. Варто зазначити, що попри активні військові дії в Україні безперервно виплачуються усі види соціальної допомоги, оскільки законодавством передбачена їх виплата продовж дії воєнного стану в країні і 1 місяця після оголошення закінчення війни. Це, насамперед, такі види соціальної допомоги:

– допомога малозабезпеченим сім'ям;
– допомоги на дітей одиноким матерям;
– допомоги на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування;

– допомоги на дітей, хворих на тяжкі хвороби, яким не встановлено інвалідність;

– щомісячної грошової допомоги особі, яка проживає разом з особою з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу;

– тимчасової державної допомоги дітям, батьки, яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме;

– щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг;

– тимчасової державної соціальної допомоги непрацюючій особі, яка досягла загального пенсійного віку, але не набула права на пенсійну виплату [5].

Крім цього, соціальний захист відіграє також важливу роль не лише для військовослужбовців та роботи критичної інфраструктури, але й для забезпечення суспільної життєдіяльності в цілому. Через це в умовах війни державна соціальна політика спрямована на залучення міжнародної допомоги і сприяння розташуванню переміщених суб'єктів господарювання, що виступають в ролі головного осередка додаткових надходжень до бюджету.

Слід зазначити, що соціальний захист військовослужбовців та працівників правоохоронних органів, а також їхніх сімей, зумовлений особливістю професійних обов'язків не залежить від розміру доходів цих осіб, чи наявності фінансування з бюджету, а має безумовний характер. Ці гарантії не можуть бути скасовані чи знижені без відповідної компенсації. Громадяни України, які захищають Вітчизну, незалежність та територіальну цілісність України, виконують конституційно значущі функції, тому держава повинна надавати їм і членам їхніх сімей особливий статус та забезпечувати додаткові гарантії соціального захисту відповідно до ч. 5 ст. 17 Конституції України як під час проходження служби, так і після її закінчення. Закріплення в Конституції України обов'язку держави щодо забезпечення соціального захисту громадян України, які захищають Вітчизну, суверенітет і територіальну цілісність України, є запорукою його реалізації державою та недопущення зниження рівня соціального захисту цих осіб та членів їхніх сімей [4, с. 13].

Зважаючи на все вище наведене, можна дійти висновку, що в Україні існує необхідність в побудові сучасної моделі соціального захисту, яка б ґрунтувалася на головних принципах діяльності Європейського Союзу. Так, на нашу думку, Україні варто зосередити увагу на: підвищенні величини пенсійних виплат, удосконаленні соціальної

сфери на засадах цифровізації, соціальній допомозі малозабезпеченим, безперешкодній участі усіх членів суспільства у життєдіяльності громад. Така модель соціальної політики із врахуванням як європейських, так і вітчизняних принципів та стандартів, дасть можливість покращити рівень соціального захисту та якості суспільної життєдіяльності, опиратися демографічним трансформаціям, зменшити бідність в країні, зміцнити соціальну згуртованість, подолати усі форми дискримінаційних проявів та зміцнити суспільну довіру до влади.

Відтак, на сьогоднішній день найголовнішою функцією держави виступає забезпечення ефективною реалізацією політики соціального захисту територій в умовах сучасної війни та підтримки постраждалих від неї. При цьому, найважливішим завданням даної політики повинна бути забезпечення суспільства загальнодоступною та якісною допомогою і визначення механізму надання соціальних послуг і реалізація роботи в даній сфері, узгоджену із досвідом європейських країн у післявоєнний період.

Висновки. Таким чином, збройний напад з боку Росії спричинив величезне знищення індустріальних об'єктів і масштабні збитки вітчизняній економіці, що, своєю чергою, призвело до зменшення обсягу ВВП. Тому, все це вимагає внесення змін до бюджету і зростання видатків, спрямованих на забезпечення здійснення економічної діяльності. Варто зазначити, що цілком закономірно було б зменшити видатки на соціальний захист населення. Проте в сучасних воєнних умовах виникає необхідність використання інших підходів до досліджування даної проблематики. На сьогоднішній день обсяг видатків, спрямованих на соціальний захист населення значно зросли. В перспективі і надалі прогнозується їх зростання, оскільки сучасна українсько-російська війна зумовила суттєве зростання кількості населення, яке потребує державного захисту. Через це, найважливішим завданням держави на сьогоднішній день є при будь-яких умовах допомагати забезпечити соціальний захист населення в період дії воєнного стану не зважаючи на значне обмеження бюджетного фінансування даної статті видатків.

Список літератури:

1. Головка В.В. особливості державної політики соціального захисту населення в умовах воєнного стану в Україні. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/16874/1/Golovko.pdf>
2. Деякі питання використання коштів для задоволення потреб евакуйованих осіб та осіб, які проживають в деокупованих населених пунктах: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2022 р. № 1195. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1195-2022-%D0%BF#Text>

3. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text>
4. Кадикало О.І. Актуальні питання соціального захисту населення України в умовах воєнного стану. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. 2022. № 2. С. 10–14.
5. Миколук С.М. Соціальна допомога та виплати в умовах воєнного стану. URL: <http://naukskf.wunu.edu.ua/index.php/npsgf/article/view/126/122>
6. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text>
7. Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях: Закон України від 14.04.2022 року № 2193-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2193-20#Text>
8. Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.03.2022 р. № 333. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kp220333>
9. Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.02.2022 р. № 162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162-2022-%D0%BF#Text>
10. Стащук О.В., Гергола С.В., Комар-Стаховська К.П. Стан соціального захисту та соціального забезпечення населення України в умовах війни. Економіко-правовий розвиток сучасної України: матеріали XI Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, що присвячена 25-ій річниці з дня заснування Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, 25 листопада 2022 р. Одеса, 2022. С. 6-8.
11. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.

Hren T.Ya. FEATURES OF THE IMPLEMENTATION OF THE POLICY OF SOCIAL PROTECTION OF THE TERRITORIES IN THE CONDITIONS OF WAR

The article examines the peculiarities of the implementation of the policy of social protection of territories in the conditions of modern war. It was found out that the term “social protection” should be understood as a kind of set of socio-economic measures aimed at ensuring material protection of society from the results of social risks (illness, disability, old age, loss of job and breadwinner, accident in the production process etc). On the other hand, the provision of social services should be understood as a professional activity that requires the use of balanced approaches to decision-making regarding the provision of such services and a detailed study of the situation of each person, and also involves activities only with close communication with each person, for the best possible involvement of him in development solving personal problems. The main normative legal acts regulating the sphere of social protection of the population, which were recently adopted during the period of martial law in the country, are given. It was established that in the conditions of war, the state social policy is aimed at attracting international aid and facilitating the relocation of displaced economic entities, which act as the main source of additional revenues to the budget. The main types of social assistance are given, which, despite the active military operations in Ukraine, are continuously paid, since the legislation provides for their payment during the period of martial law in the country and 1 month after the declaration of the end of the war. It has been established that in Ukraine there is a need to build a modern model of social protection, which would be based on the main principles of the European Union, in particular, the state should focus on: increasing the amount of pension payments, improving the social sphere on the basis of digitalization, social assistance to the poor, unhindered participation of all members of society in the life activities of communities. Therefore, this model of social policy will provide an opportunity to improve the level of social protection and the quality of public life, resist demographic transformations, reduce poverty in the country, strengthen social cohesion, overcome all forms of discriminatory manifestations, and strengthen public trust in the authorities.

Key words: social services, social protection, martial law, legal acts, state social policy, social assistance.